

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 16:340 (091)

Ірина Андрусяк

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри історії держави і права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”
airyna2016@gmail.com

СТЕФАН ЯВОРСЬКИЙ ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК НАУКИ ЛОГІКИ

© Андрусяк І., 2017

Досліджено розвиток науки логіки в Україні на основі праць професора Києво-Могилянської академії, відомого діяча української духовної культури кінця XVII – першої половини XVIII ст. Проаналізовано структуру, проблеми та термінологію курсу “Логіка” авторства С. Яворського.

Ключові слова: логіка; юриспруденція; мислення; форми мислення; пізнавальний процес; диспут; закони логіки.

Ірина Андрусяк

СТЕФАН ЯВОРСКИЙ И ЕГО ВКЛАД В РАЗВИТИЕ НАУКИ ЛОГИКИ

Исследуется развитие науки логики в Украине на основе трудов профессора Киево-Могилянской академии, известного деятеля украинской духовной культуры конца XVII – первой половины XVIII ст. Анализируются структура, проблемы и терминология курса “Логика” авторства С. Яворского.

Ключевые слова: логика; юриспруденция; мышление; формы мышления; познавательный процесс; диспут; законы логики.

Iryna Andrusyak

Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University,
Department of State and Law History
Ph.D.

STEFAN JAWORSKIY AND HIS INVESTMENT IN THE DEVELOPMENT OF LOGIC SCIENCE

The development of logical knowledge in Ukraine is based on the work of Professor of the Kyiv-Mohylyanska Academy, a well-known figure in the Ukrainian spiritual culture of the late XVII – first half of the XVIII century. The structure, problems and terminology of the course “Logic” by S. Yavorsky are analyzed.

Keywords: logic; jurisprudence; thinking; forms of thinking; cognitive process; dispute; laws of logic.

Постановка проблеми. Стефан Яворський належить до відомих діячів української духовної культури і освіти. Будучи професором Києво-Могилянської академії, у своєму курсі лекцій з логіки намагався довести практичність цієї науки в пізнанні і дослідженні навколишності, викладав свої думки щодо завдань логіки, які полягають у творенні чітких, простих понять і визначень. Саме творення нових понять є рушійною силою розвитку науки і прогресу людства. Розвиток логічної науки сприятиме розвиткові різноманітних галузей знання, зокрема юриспруденції.

Аналіз дослідження проблеми. Питання розвитку вищої освіти, розвитку логіки в Україні розглядаються у працях Д. Чижевського, З. Хижняк, В. Микитася, І. Захари, І. Паславського, М. Кашуби, В. Нічик, Я. Стратій, І. Хоменко, М. Плахтій та інших науковців.

Мета роботи – дослідити розвиток науки логіки у вищій школі в Україні на основі творчості С. Яворського – професора Києво-Могилянської академії, відомого діяча української духовної культури кінця XVII – першої половини XVIII ст.

Виклад основного матеріалу. Логіка і юриспруденція пройшли довгий та складний шлях розвитку. Проте, незважаючи на всі трансформації в розумінні предмету логіки та юриспруденції, завжди залишалися певні ідеї, які творили ядро будь-якого: логічного чи правового вчення. Коли аналізуємо певні етапи розвитку науки логіки в Україні, одним з перших називаємо вченого С. Яворського, праці котрого збереглися в повному обсязі і дійшли до наших днів.

Без сумніву, С. Яворський є непересічною постаттю в історії української філософської та суспільно-політичної думки. “Жоден з відомих діячів вітчизняної духовної культури кінця XVII – початку XVIII ст. не отримав такої різнобарвної та суперечливої оцінки, як Стефан Яворський... Як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі Стефана Яворського, як правило, протиставляють Феофанові Прокоповичу” [1, с. 10]. Активна просвітницька діяльність С. Яворського і Ф. Прокоповича є наслідком їхньої київської освіти і українського оточення. У “Нарисі з історії філософії” Дмитра Чижевського читаємо наступне: “Стефан Яворський – професор Київської академії, а пізніше “блюститель патріаршого престолу” в Росії, крім лекцій з філософії та риторики, залишив ще “Камінь віри” (Москва, 1728 р.) – виклад православної догматики, який перебував, однак, під переважаючим впливом католицької теології. Феофан Прокопович – теж спочатку київський професор і рішучий прибічник реформи філософічного навчання в бік засвоєння модерної філософії... В обґрунтування деяких реформ Петра пише два правничі твори, які обидва відбивають впливи новітньої західно-європейської філософії права – Гроція, Гобса, Пуфендорфа і Будея; це - “Регламент духовний”, СПб., 1721 р. і “Правда волі монаршої” (Москва, 1722 р.). Яворський і Прокопович цікаві і як проповідники різного стилю, і як церковні діячі. Обидва вони – найяскравіші постаті “київської школи” періоду барокко, найбільше ж Прокопович” [2, с.40].

С. Яворський був високоосвіченою, ґрунтованою людиною і досконало володів мистецтвом дипломатії. Відомий як чудовий оратор і незмінний учасник різноманітних посольств у Москву, про що свідчить посольська реєстраційна книга, в якій зазначено: “...Приїзд у Москву від київського митрополита вчителя філософії та богослів’я єромонаха Стефана Яворського для повідомлення государеві про потреби київської єпархії” [3]. Як талановита і непересічна особистість був наближений до Петра I, котрий призначив його одним з керівників православного духовництва. Відтак, С. Яворський займається реорганізацією Московської академії як її перший протектор (очільник. – І.А). “Московська академія зазнає корінних змін і перебудов за “образом і подобиєм” київської” [4, с. 124]. Отримавши підтримку царя, С. Яворський перебудував навчальний процес за зразком кращих західноєвропейських навчальних закладів подібного типу. “Щоб швидше і якісніше налагодити в Академії навчальний процес, він звертається в Київ з проханням прислати викладачів” [5, с. 208]. Прибулі викладачі впроваджували в життя Академії прогресивні порядки, викладання будували на тих засадах, як було заведено в Києві.

С. Яворський народився в 1658 р. Однак, точного місця народження вченого не встановлено. Одні дослідники говорять про Явор на Волині, інші – містечко Яворів на Львівщині. Є ще версія про село Явори Турківського району Львівської області. Також, як припущення, в літературі подається думка про те, що батьки С. Яворського належали до дрібної української шляхти. Одне, що є очевидним з біографії С. Яворського – його батьки добре розуміли, яке значення у житті людини відіграє знання, відтак вони подбали про те, аби їхній син отримав належну освіту. Від 1673 р. Стефан навчався у Києво-

Могілянському колеґіумі і був в числі найкращих учнів. Очевидно, що не тільки бажання батьків, але й неабиякий потяг до знань молодого С. Яворського з часом витворили з простого хлопця талановитого мислителя, оратора, поета, дипломата, педагога, церковного діяча, ученого-теолога. Велику роль у формуванні наукового світогляду С. Яворського відіграла наука логіка.

Ще Михайло Псьол в кінці XI ст. так визначає цю науку: “Логіка – це мистецтво мистецтв та наука наук, яка вказує шлях до початків усіх методів” [6, с. 102]. Очевидно, що саме логіка відіграє основну роль у формуванні абстрактного мислення, є основою пізнавального процесу, інтелектуальної діяльності кожного вченого у будь-якій галузі наукових знань.

Одним з основних предметів, що викладалися у Києво-Могілянській академії, була логіка. “Складовою частиною навчального процесу були диспути. В Академії їм надавали дуже великого значення, вважалось, що диспути – надважливий засіб засвоєння знань... Диспути проводились щосуботи, так звані “домашні” і публічні, які, як правило, проводились під кінець навчального року. На “домашніх” диспутах студенти полемізували по матеріалах, які прослухали за тиждень. Один зі студентів обґрунтовував свої висновки. Три опоненти, з числа студентів, йому заперечували. При цьому дозволялось критикувати і викладача. Велику увагу на диспутах приділялось володінню матеріалом, а особливу увагу – вмінню логічно обґрунтовувати свої доведення” [5, с. 155].

Публічні диспути проводили під кінець навчального року в урочистій атмосфері. Напередодні диспуту вивішували афіші з інформацією, про те, де і коли відбудеться диспут, тему і тези. Участь в диспуті могли брати всі бажаючі. Урочисту церемонію відкривав митрополит Печерської Лаври – виїжджав з воріт Печерської Лаври в напрямку Академії в кареті, запряженою вісімкаю коней. Карету супроводжували два вершники. За каретою йшли родичі студентів та всі бажаючі послухати диспут. Співав хор студентів, дзвонили дзвони студентської церкви. Студенти проголошували промови на честь знатних людей і запрошували їх в диспутну залу.

Ставши професором Києво-Могілянської академії, С. Яворський розробив дворічний курс логіки для студентів академії. “Відкриваю для вас, найстаранніші атлети, не так олімпійські ігри, як лабіринт Арістотеля, що переважає лабіринт Дедала. Тут що не питання, то пастка, яка чатує на вас на широких шляхах. І вам не доведеться користуватися м’язами ніг, а лише чутливим рухом розуму та міркування, аби досягти найбільшої та бажаної насолоди, слави, вислухавши дворічний курс. Нехай віддані насолодам Альціони увійдуть до своїх садів, що уподібнюються до садів Гесперид, але там їх очікуватиме Дракон або жеребок Тантала. Та я проведу моїх Тезеїв у менші виноградники, до страшного Мінотавра, котрий вдаряє труднощами та рогатими дилемами. Перед нами важкі шляхи, котрі необхідно буде перейти, уподібнюючись навіть до блукаючих зірок. Однак доблесть прагне небезпек. І вона тим приємна, що лише тоді стає почеснішою. Хай не лякають вас у цьому винограднику логічні троянди, оточені стількома шипами, нехай вони будуть стимулом та відганяють своїми жалами безтурботність та гіблейський нектар власної природи. Між тим з’явиться своїм найулюбленішим тезеям найбожественніша Аріадна – Августійша Діва Марія і ниткою любові, якою вона нас поєднує, покаже нам, блукаючим у такому сум’ятті, шлях. І приємним буде той стимул, коли між логічними жалами засяє найбожественніша троянда – Марія, бо вони заховують те, що є скарабейв отрутою, а для нас – аттичними прянощами. І якщо нам трапляться труднощі суперечностей, то ця наставниця і пристановище мудрості – Марія розв’яже нам гордієві сфінкські вузли, як та, яка згодою з’єднала дві суперечності разом: материнство та дівство. І так під покровом цієї поводирки приступімо до бажаного дворічного змагання і зрадіймо, як гіганти, що повинні бігти цим шляхом, і нам аплодуватиме Арістотель під милозвучну гармонію органу... ” – такою витонченою мовою, де за допомогою метафор, алегорій, різних стилістичних прийомів С. Яворський вказує на значення і потребу вивчення логіки [7, с. 42–43].

За основу курсу С. Яворський бере арістотелевську традицію. Вчений широко наголошує на її практичній значимості, визнає за нею право розвитку як самостійної науки. Основним завданням логіки С. Яворський вважає формування простих, чітких і зрозумілих понять і визначень, виступає проти зведення недосконалих силогізмів до досконалих. Він зазначає: “Силлогістична форма, визначення, поділ і т.д. мають той самий принцип у людській свідомості щодо нас та нашої користі, але не щодо природи та сутності. Адже хоча Арістотель винайшов форму утворення силогізмів, Сократ – визначення, Платон – поділ, та до відкриття людьми були вони у своїй сутності, подібно як хтось винайшов словник, то не припускалось, що існує принцип словника субстанційно взятий, бо він дає буття словнику, тому що словник має своє буття також перед винаходом, отже, тільки в

тому розумінні він є винахідник словника, тому що засвідчив те, що було прихованим. Те саме можна говорити про силлогістичну форму, визначення, поділ і т.д. Звідси не тому силлогізм, наприклад, Varbara, робить правильний висновок, що його фігуру та спосіб віднайшов Арістотель, але скоріше, тому, що таке розміщення термінів та суджень вимагає, щоб взагалі ми говорили: не є щось таким, тому що ми так вчимо, що є таким, тому що в собі самому воно таке” [7, с. 200].

Яворський приділяє більше уваги традиційній логіці як науці про закони і форми людського мислення. Він вважає, що метою нашої пізнавальної діяльності є пізнання і встановлення істини. Без знання певних логічних законів досягнути істину неможливо, “...оскільки сам по собі людський розум слабкий та ненадійний, що може, звичайно, хитатися між істинним і хибним, то він потребує якогось наукового навику (*habitus*), який здатний керувати своїми діями за допомогою певних законів. І тут таким порадиником є логіка, яка спроможна керувати операціями нашого інтелекту” [7, с. 44].

На думку С. Яворського, природна логіка властива кожній людині від народження. Можна без допомоги знання логічних правил утворювати визначення, поділи, силлогізми за допомогою лише інтелекту. Небезпека послуговування лише природною логікою може загрожувати людині неточними і невпевненими висновками. Знаючи структуру мислення (форми мислення), володіючи законами логіки, людина може опанувати мистецькою логікою як певним навиком, за допомогою якого суттєво удосконалюється людський інтелект, що дасть змогу робити безпомилкові висновки. Незнання законів логіки, правил побудови силлогізмів особливо небезпечно для творення юридичної термінології, тлумачень законів. Будь-яка нечіткість, непослідовність у змісті правових актів знижує їхню ефективність. “Чим би ми не займались, чи це наукове чи історичне дослідження, судова тяганина чи прийняття рішення в будь-якій практичній ситуації, нам завжди доводиться приводити доведення в підтримку тих чи інших суджень” [8, с. 31].

Висновки. Логіка безпосередньо пов’язана з повсякденною діяльністю юриста. Її викладають у всіх юридичних закладах світу. Логічна культура правознавців повинна сприяти формуванню критичного мислення, підвищенню професійного рівня дослідження проблем, пов’язаних з юриспруденцією. Знання правил та законів логіки озброює юриста ефективним інструментарієм в його повсякденній діяльності. Наукові розробки, дидактичний матеріал, досвід викладацької роботи Стефана Яворського повинні активно використовуватись у навчальному процесі сучасної вищої школи, зокрема під час викладання логіки майбутнім юристам. Наукова спадщина вченого-мислителя потребує актуалізації, переосмислення та подальшого вивчення.

1. Захара І. С. *Стефан Яворський в історії вітчизняної філософії* / Стефан Яворський. *Філософські твори*. – К.: Наукова думка, 1992. Т. I. – 629 с. 2. Чижевський Д. *Нариси з історії філософії на Україні*. – К.: Вид-во “Орія” при УКСП “Кобза”, 1992. – 230 с. 3. *Центральний державний архів давніх Актів*. – Ф. 124, од. зб. 11. – Р. 1691. 4. Микитась В. *Давньоруські студенти і професори*. – К.: Абрис, 1994. – 288 с. 5. Хижняк З. И. *Киево-Могиланская академия*. – К.: Выща шк. Изд. при Киев. ун-те, 1988. – 268 с. 6. Moody E. A. *The Truth and Consequence in Medieval Logic*. – Amsterdam, 1953. P. 102. 7. Стефан Яворський. *Філософські твори*. – К.: Наукова думка, 1992. – Т. I. – 629 с. 8. Коен М., Нагель Е. *Введение в логику и научный метод* / Моррис Коен; Эрнест Нагель; пер. с англ. П.С. Куслия. – Челябинск: Социум, 2010. – 655 с.

REFERENCES

1. Zakhara I. S. *Stefan Yavors'kyi v istoriyi vitchyznyanoi filosofiyi* / Stefan Yavors'kyi. *Filosofsk'i tvory* – K.: Naukova dumka, 1992. T. I. – 629 p. 2. Chyzhevs'kyi D. *Narysy z istoriyi filosofiyi na Ukraini*. – K.: Oriy pry UKSP “Kobza”, 1992. – 230 p. 3. *Tsentral'nyy Derzhavnyy Arkhiv Davnikh Aktiv*. – F. 124, od. zb. 11 – R. 1691. 4. Mykytas' V. *Davn'orus'ki studenty i profesory*. – K.: Abrys, 1994. – 288 p. 5. Khyzhnyak Z. Y. *Kyev-Mohyl'ianskaya akademyya*. – K.: Vyshcha shk. Yzd. Pry Kyev. un-te, 1988. – 268 p. 6. Moody E. A. *The Truth and Consequence in Medieval Logic*. Amsterdam, 1953. – P. 102. 7. *Stefan Yavors'kyi. Filosofsk'i tvory*. K.: Naukova dumka, 1992. – T.I. – 629 p. 8. Koen M., Nahel' E. *Vvedenye v lohyku y nauchnyy metod* / Morrys Koen; Ernest Nahel'; per. s anhl. P.S. Kuslyya. – Chelyabynsk: Sotsyum, 2010. – 655 p.

Дата надходження: 26.10.2017 р.